

Yükseköğretimde Karşılaşılan Terim Sorunları

Hamza ZÜLFİKAR

Atılım Üniversitesine bağlı Hukuk Fakültesinde Türk Dili derslerini yürütürken Türkçenin söz varlığı üzerinde de durmak gerekiyordu. Dilin söz varlığına ağırlık vermek, biraz da sadeleşen Türkçe ile ilgili bir durumdu. Geçen yüzyıl içinde birçok Arapça ve Farsça kökenli kelimeye Türkçe karşılık bulunmuş, türetilen Türkçe kelimelerde anlam genişlemeleri, daralmaları olmuş, dilde Batı kökenli kelimelerin sayısı artmış hatta Türkçe ve Doğu kökenli kelimelerin yerini Batı dillerinden gelen kelime ve terimler almaya başlamış; dilde varlığını sürdüren Doğu kökenli kelime ve terimlerin ise yazımı ve telaffuzu başlı başına bir sorun hâline gelmişti. Aynı sorun Batı dillerinden alınan terimlerin yazımında ve telaffuzunda da mevcuttu. Bu durum karşısında Hukuk Fakültesi öğrencilerine yabancı kökenli terimleri temel alarak bunların yazım ve söyleyiş özellikleri üzerinde durmayı gerekli gördüm, Türkçe karşılıklarını tanıtmaya gittim. Bu uygulama sırasında öğrencilerin başvuracağı kaynakların yetersizliğine, öğretim üyelerinin anlamları ve biçimleriyle terimleri özel olarak ele almayışlarına tanık oldum. Oysa bir bilim dalının öğretiminde aracı olan iki unsurdan biri dil, ötekisi o alanın terimleridir. Terimler aydınlığa kavuştukça öğrenci açısından öğretim daha açık ve net olur.

Terimleri tanıtmaya ve anlamlandırmaya dönük bu uygulamayı yıllar önce okutman sayısının azlığı sebebiyle Ankara Üniversitesine bağlı Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde, Ziraat ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinde girdiğim Türk Dili derslerinde de yapmıştım. Ancak o yıllarda öğrenciler dersleri sürekli boykot ettiklerinden, sınıflarda doğru dürüst bir disiplin sağlanamadığından, dersin gereksizliğine inanmış fakülte yöneticilerinin yüz, yüz eli kişilik dersanelerde bu dersi yaptırduklarından beklenen verim alınamıyordu. Bununla birlikte yıllar sonra karşılaştığım ziraat mühendisi veya kaymakam, vali olmuş öğrencilerimin bu dersin kendileri için yararlı olduğunu ve en azından Türkçe üzerinde duyarlı olmayı öğrendikleri hususundaki değerlendirmeleri beni teselli etmişti. Unutmamak gerekir ki bir eğitim ve öğretimin sağlıklı yapılabilmesi için öğrencisi, öğretim elemanı, dersin yapıldığı yer bakımından önce huzurlu bir ortamın olması gerekiyor. İtiraf etmeliyim ki öğretim üyeliğim sırasında her zaman böyle bir ortamın arayışı içinde oldum. Birlikte çalıştığım Türk Dili okutmanlarının

şikâyetlerini giderememenin üzüntüsü içinde yaşadım. Bütün bunlar fakülte yöneticilerinin Türk Dili dersine olumsuz bakışlarından kaynaklanmıştır.

Şimdi daha huzurlu bir ortamda, Hukuk Fakültesinde yürüttüğüm Türk Dili derslerinde eskiden olduğu gibi yazım kuralları, Türkçenin söyleyiş özellikleri, cümle kurulumları yanında yazılı ve sözlü olarak düşüncelerin anlaşılır bir biçimde ifade edilmesine çalışıyor, bu konuların eğitimine ağırlık verirken bir yandan da terimler üzerinde duruyorum. Diyebilirim ki terimler hemen her derste bir vesileyle dile geliyor. Çünkü hukuk dilinin terimleri, kabul etmek gerekir ki yenileştirme çalışmalarına rağmen, henüz yeterince sadeleşmemiştir. Çoğu Arapça kökenli olan bu terimlerin anlamları, telaffuzları, yazımları başlı başına bir sorun olarak karşımızda duruyor.

İki binli yılların genç kuşakları, artık *mahsur* ile *mahzur*'u birbirinden ayıramıyor. Üzerinde durduğumuz *mahsur* ve *mahzur* terimleri *Türk Ceza Kanunu*'nda geçtiği için dilde varlığını sürdürüyor. *Sakinca*, günlük dilde *mahzur* kelimesinin karşılığı oldu ve *sakinca*, *sakıncalı*; *mahzur*'un, *mahzur*'un önüne geçti. Dildeki çıkış yerleri bakımından sesleri birbirine yakın olan *mahzur* ile *mahsur* birbirine karıştı ve *bir yerde, bir ocakta, karda kalma* anlamında *mahsur*'u *mahzur*'dan ayırmak zorlaştı. Boğumlanma noktalarında sesleri gereği gibi çıkaramayanların konuşmaları, bu tür kelimeleri çok daha anlaşılmasız kıldı. *Teşvik* kelimesinde aynı durum mevcuttur. Seslerin hakkını vererek konuşmaya dikkat etme bizde yeterince gelişmediğinden, bu konuda bir eğitim de verilmediğinden öğretim üyesi bile ilk hecesi uzun olan *hile* kelimesini kısa telaffuz edebilmektedir. Aslında seslerin hakkını vererek konuşmak Batı ülkelerinde bir terbiye ve bir disiplindir. Almanca bilenler veya öğrenenler vurgunun, durakların, seslerin gerçek değerlerini çıkarmanın ne kadar önemli olduğunu bilirler. Demek ki bilim dalları içinde bir terimin anlamı, telaffuzu, yazımı üzerine durulması zorunlu hâle gelmiştir.

Yakın zamanda, 2004 yılında yeniden ele alınan *Türk Ceza Kanunu* güncelleştirilip çağın ihtiyaçlarına cevap verecek bir biçimde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilirken dili de ele alındı ve Türkçeleştirmeye çalışıldı. Bugün mevcut kanunlar içinde dili en sade olan kanun, *Türk Ceza Kanunu*'dur. Buna rağmen birçok Doğu kökenli hukuk terimi bu kanunda da varlığını koruyor. Böyle bir durum karşısında kanunların dili hakkında yazarın, öğretim üyesinin, dilcilerin gelenekleşmiş bir tutumu var: Kanun dilinde geçen kelime ve terimler eskimiş, kullanımdan çıkmış sayılmaz. Kanun ve yönetmeliklerde geçen kelimeler *saiik*, *iktisap*, *mağdur*, *zilyet*, *muris*, *muaccel*, *temerrüt* bile olsa, yerlerini Türkçe karşılıklarına bırakmadığı sürece onlara eskimiş gözüyle bakılmaz. İnsan hayatıyla doğrudan ilgili olan hukuk ve onun terimleri dolaylı olarak vatandaşları da yakından ilgilendirir. Böyle bir durum karşısında kanun dilinde geçen kelime ve terimlerin hukuk öğrencilerine öğretilmesi, yararlanmaları için ilgili kaynakların hazırlanması gerekir.

Örneklerden biri *Türk Ceza Kanunu*'nunda geçen *müsadere* kelimesi idi. Öğrenciler bu tür terimleri hocalarının ders kitaplarını okudukça öğrenmeye çalışır ve bunlara yaklaşık bir anlam verir. Ders kitaplarının sonunda bugünün gençliğine yabancı olan kelimelerin bir listesi bulunmadığından, bunların tanımları verilmediğinden veya yabancı kökenli olanlarının Türkçe karşılıkları gösterilmediğinden öğrencilerde “terim” kavramı gelişmiyor, bu durumda söz konusu terimlere yaklaşık bir anlam veriliyor. Sınavda anlamı ve karşılığı sorulan *suça iştirak* terimine verilen yanıtta bu durum açıkça görülmüştür. *Şerik, iştirak, müşterek* gibi aynı köke dayanan kelimeler arasında bir ilişki derslerde söz konusu edilmediğinden “ortak, ortaklık veya katılma” kavramlarıyla bir ilgi kurulamadığından öğrencilerin kimisi *iştirak*'e “suçu görmezlikten gelmek, “suçu bilerek yapma” gibi anlamları karşılık olarak gösterebiliyor. Sınavlarda *iştiraki, iştirakin, iştirake* biçiminde yazımlarla karşılaşabiliyoruz. Oysa kelimenin son hecesi kalın ünlü içermesine rağmen ince telaffuz edilmekte ve gelen ek de ince ünlü olmak zorundadır. Nitekim *Türkçe Sözlük*'te bu kelime *iştirak, -ki* biçiminde gösterilmiş, son ünsüz *k*'nin yumuşamayacağına işaret edilmiştir. Bu tür kelimeler ortaöğretimde geçmeyebilir ama konu hukuk dili olunca *iştirak* kelimesinin anlamı, kapsamı, yazımı, ince sıradan ek alması ders konuları arasında olmalıdır. *Gadre uğramış* gibi bir sözde öğrenci *gadr* kelimesine belki bir anlam yakıştırabiliyor ama aynı kökten bir hukuk terimi olan *mağdur* ile bir ilişki kuramıyor. Bu durumda *mağdur* öğrenci açısından açıklanmaya, tanımlanmaya muhtaçtır. Hukuk dilinden verdiğim bu terimlerin çok daha zor örnekleri tıp, eczacılık, mühendislik gibi dallarda da mevcuttur. Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde ise önce öğretim elemanlarını bir terimde birleştirmek sorunu var. *Gerundium* terimini kullanan öğretim üyesinin ardından kürsüye çıkan diğer öğretim üyesi *zarf-fiil*, bir başkası ise *ulaç* terimiyle konuşmasını sürdürür. Onların öğrencileri de bu terimlerle yetişir. Alanı hukuk olan öğretim üyesi de artık *müeyyide* yerine *yaptırım*'ı seçmelidir.

Arapça kökenli olup *Türk Ceza Kanunu*'nun 150. maddesinde geçen *cebir kullanması hâlinde* ... diye süren cümlede *cebir* (< cebr) kelimesinin dilde *cebrî, cebren* biçiminde başka türevleri de var. Sınavda *cebir* kelimesine bazı öğrencinin verdiği karşılık *matematik* idi. Bu durum öğrencinin orta öğretimde yeterince yetiştirilemediğine, edebî metinler okumadığına bağlanabilir. Yükseköğretime gelince öğretim elemanları bir fırsatını bulup bu tür terimleri açıklamak zorundadır.

Sınavların birinde *Türk Ceza Kanunu*'ndan seçtiğim *müsadere* (etmek), *mahzur*, *tasfiye, tasvip* (etmek), *tasdik* (etmek), *suça iştirak, emniyet tedbirleri, mahsup, taksir* gibi terimlerin anlamını ve Türkçe karşılıklarını istiyordum. Az sayıda öğrenci dışında bu soruya verilen yanıtlar doyurucu değildi. Beklentim *tasvip*'in karşılığının *onama, tasdik*'in karşılığının *onaylama, emniyet tedbiri*'nin karşılığı *güvenlik önlemi, müsadere*'in karşılığı *el koyma, mahzur*'un karşılığı *sakinca* olduğunu yazmaları *taksir*

kelimesinin *kusur* kelimesiyle kökteş olduğunu bilmeleri doğrultusunda. Bu uygulamayla amaç, bir yandan da onları Türkçe terimlere yönlendirmektir.

Türk Ceza Kanunu'nda geçen *mahsup* teriminin günümüzde Türkçe bir karşılığı yok. Kanunda *cezadan mahsup edilir* biçiminde yer alan bu sözü ilgili öğretim üyesi açıklamaz, *hesap* ile ilgisini kurmazsa öğrenciler arasında söz konusu bu terim anlamca netleşmez. Kaynağa baksın denebilir. *Sözlük*'te *mahsup* kelimesini “hesap edilmiş, borcunu alacağından düşürme” diye tanımlanmıştır. Bu durumda *Sözlük* de ona yardımcı olamaz.

Saik kelimesine sözlük yalnızca “sebepe, güdü” diye iki karşılık vermiş. *Failin güttüğü amaç ve saiki göz önünde bulundurularak ...* diye devam eden *Türk Ceza Kanunu*'nun 61. maddesindeki ifade *sebepe, güdü* ile açıklığa kavuşturulamaz. Beklentimiz sözlüklerde bu tür kelimelerin bir de hukuktaki tanımının verilmesi, kanundaki maddesi örnek cümle olarak eklenmesi doğrultusundadır. Umarım bir gün bu önerilerimiz, beklentilerimiz gerçekleşir.

Öteden beri kelimelerin terim anlamlarının sözlüklerde verilmesi yönünde dile getirdiğim görüşe verilen yanıt “Terimler ve onların anlamları terim sözlüklerinde aranacak.” biçimindedir. Bu demektir ki bugün sık kullanılan *denetimli serbestlik* terimi *Türkçe Sözlük*'e girmeyecek, bu terim hukuk terimleri sözlüğünde bulunacak. *Türkçe Sözlük*'te yer almayan ve *Türk Ceza Kanunu*'nun 168. maddesinde geçen *denetimli serbestlik* veya *taksirli iflas* terimleri şu yolla araştırılacak: Bir hukuk terimleri sözlüğü bulunacak ve oradan bu kelimenin ne anlama geldiği öğrenilecek. Orada bulunmazsa ticaret terimleri sözlüğü aranacak ve oraya başvurulacak. İhtiyaca cevap verecek bir hukuk terimleri sözlüğü veya ticaret terimleri sözlüğü bulunabilirse! Piyasadaki hemen her dala ait terim sözlükleri kazanç amaçlı hazırlanmış sözlüklerdir. O sözlüklerde *suça iştirak* örneğinde olduğu gibi terimin geldiği dildeki şekli, Türkçede ince sıradan ek alması, son sesinin değişmezliği gibi incelikler verilmez. Bu incelikler Türk Dil Kurumunca düzenlenmiş sözlüklerde bulunur.

Belki birileri “daha neler” söyleyebilir ama ben dilde yaşayan yabancı kökenli kelimeler üzerinde bulunan eklerin de öğrencilere tanıtılmasını isterim. *Tamam* kelimesinin isim, *tamamen* kelimesinin zarf ve bunu zarf yapan Arapça *-en* eki olduğunu, karar veya rapor yazan hukuk adamının bilmesini beklerim. *Kasten* kelimesinin *kasıt* (<kasd) kelimesine dayandığını bunun sıfatının *kasdî* olduğunu, *t* sesinin sesliyle başlayan bir ek aldığına *d* sesine yani aslına döndüğünün farkında olmasını ararım. Yazarken *kasdî* kelimesinin sonundaki nispet ekine düzeltme işaretinin konmayacağını bilmesini beklerim. Çünkü *adamın kasdı, kasdı hareket* biçimleri *çocuk resmi, resmî evrak* örneğinde olduğu gibi yazımları aynı kelime değildir. Bu arada *Milletler Arası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun*'un 3. maddesinde geçen *mutad* teriminin *mutat* olması gerektiğini belirtelim. Bunun zarfı ise *mudaden*'dir.

Türk Ceza Kanunu'nun 233. maddesinde karşılığı bence *alışık sarhoşluk* olabilecek *itiyadi sarhoşluk* terimi geçiyor. *İtiyat* kelimesinin “alışkanlık” anlamında Arapça kökenli bir isim olduğunu, birinci ve sonuncu hecelerinin uzun telaffuz edildiğini Türk aydını bilmelidir. Türkçede son seste sert ünsüzler bulunur kuralına göre *itiyat* (<itiyad) biçimini alan bu kelimenin örnekte görüldüğü gibi sıfatı *itiyadi*'dir. *Türkçe Sözlük*'te yer almayan *itiyadi* kelimesine yukarıda verdiğim örnek çerçevesinde düzeltme işareti konmamalı.

Görüldüğü gibi tanımı ve yazımıyla hukuk terimleri başı başına bir konudur. Bu terimlerin pek çoğu Arapça kökenlidir. Türkçelerini bulup yerleştiremediğimiz sürece anlamları, yazımları açısından bunları öğretmek zorundayız. Hukuk adamı bir kanunu ele alırken veya kanun maddesi yazarken dilin bu inceliklerine dikkat etmek zorundadır. Bilim adamı, eserinde *hâkim* kelimesine düzeltme işareti koyup ikinci hecesi uzun söylenen “bilge” anlamındaki *hakim* kelimesinden ayırmalıdır. İlgili öğretim üyeleri *müteselsilen* terimini kullanırken biraz da Türkçeyi düşünmelidir. Arapça *silsile* kelimesiyle kökteş olan *müteselsil* kelimesinin zarfı *müteselsilen*'e bir karşılık düşünmelidir. Bizden öncekiler *silsile-i cibâl*'i, *sıra dağlar* diye Türkçeleştirerek kullanmış. Şair de *Bu vatan toprağın kara bağrında / Sıra dağlar gibi duranlarındır* diye şiire işlemiş. Bunun için de *sıralı*, *zincirlemeli* karşılıkları kullanılabilirdi. Ama *Medeni Kanun*'da *müteselsilen* terimine bağlı kalınıyor (194. mad.).

Şer'i hükümlerin geçerli olduğu dönemlerde *ma-melek* biçiminde “kişinin mal varlığı, kazancı, borcu veya hakları” anlamında bir terim kullanılmış. Hukukçular bunu *mamelek* biçiminde bitişik yazmış. Birleşik bir kelime gibi değerlendirilen bu kelimeye Türkçe bir karşılık bulunurken *mamelek* teriminin yapısına uyarak *malvarlığı* da bitişik yazılmış. Batı'dan veya Doğu'dan gelen kelimelerin yazımı, karşılığı olan Türkçe kelimelerin yazımını etkilememelidir. Bitişik veya ayrı yazma Türkçenin kurallarına göre olmalıdır. *Türk Ceza Kanunu*'nun 171, 172, 179. maddelerindeki yazım *malvarlığı* biçimindedir. Oysa Türkçede kelimeleri birleşik yazmak için her iki kelimenin veya son kelimenin kendi anlamında olmaması kuralı geçerlidir. Buna göre *mal varlığı* terimi ayrı yazılmalıdır.

Öğrencilerin okudukları ders kitaplarındaki, kanun metinlerindeki yazım, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na uymazsa veya öğretim üyesi Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na bağlı kalmazsa ülkede dil birliği yazım birliği nasıl sağlanır! Öğretim üyesi dildeki Doğu veya Batı kökenli yabancı kelimelere uygun Türkçe karşılık bulup kullanmazsa, örnek olarak *taşınmaz*'ı (*gayrimenkul*) tercih etmezse dildeki yozlaşmanın, yabancılaşmanın önü nasıl alınır? 2000'li yılların yükseköğretiminde terimler sorununun çözülmemiş olması, bilim hayatımız bakımından büyük bir ihmal değil midir?